

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อการศึกษาบทบาท ปัญหาอุปสรรค กลยุทธ์ในการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานบริการทันตสุขภาพในระดับปฐมภูมิของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ในอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ผู้บริหารระดับนโยบายผู้บริหารระดับอำเภอ นักวิชาการ แกนนำในชุมชน และผู้มารับบริการคลินิกทันตกรรมในโรงพยาบาล และศูนย์สุขภาพชุมชน ของอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ รวมจำนวนทั้งสิ้น 16 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประเด็น (Thematic Analysis)

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ในการอภิปรายผลจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยครั้งนี้

ส่วนที่ 1 บทบาทหน้าที่ของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการทำงานด้านทันตสุขภาพในระดับปฐมภูมิ

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าปัญหาท้าทายของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการปฏิบัติงานทันตสุขภาพระดับปฐมภูมิ คือ สุขภาพช่องปากในเด็กและเยาวชนที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจทันตสุขภาพในปี 2551 พบปัญหาโรคฟันผุในฟันน้ำนมของกลุ่มเด็กก่อนวัยเรียนในเขตชนบทที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จากที่เคยมีความชุกของโรคต่ำสุดในอดีตกลับมีการเพิ่มของโรคอย่างรวดเร็ว และปัญหาโรคเหงือกอักเสบในกลุ่มเด็กอายุ 12 ปีและอายุ 15 ปีที่พบในอัตราสูงคือ ร้อยละ 86.1 และ 87.9 (กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย, 2552) อาจจะเกิดจากที่ผู้ปกครองไม่เลือกอาหารและดูแลทันตสุขภาพในวัยเด็กและวัยรุ่นทำให้เกิดฟันผุเกิดขึ้นเยอะ จึงกลายเป็นผลมาจากการบริโภคอาหารซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาโดย กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งพิจารณาความเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุจากอาหาร ในเรื่องความเป็น

กรดของควาบาจลินทรีย์ และการติดฟันหรือตกค้างในช่องปาก หลังการบริโภคอาหารประเภทต่าง ๆ (กลุ่มทันตกรรมป้องกัน กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย) จากการศึกษาพบว่าคนไข้ใส่ใจตัวเองมากขึ้นแต่ยังคงกลับมาใช้บริการทันตสุขภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับวีระศักดิ์ พุทธาศรี และคณะ (2544) ได้ศึกษาแนวทางการจัดชุดบริการสุขภาพที่เหมาะสมในนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าของประเทศ โดยการประเมินผลการจัดบริการสุขภาพช่องปาก ในนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า พบว่า พฤติกรรมการเข้ารับบริการทันตกรรมของประชาชนเพิ่มขึ้น โดยจำนวนผู้มารับบริการเพิ่มขึ้น ผลจากความต้องการเพิ่มขึ้น อาจจะเป็นเพราะคนไข้มีความรู้ในการรักษาช่องปากมากขึ้นแต่อาจเข้าใจไม่ถูกต้องคิดว่าการมารับบริการในคลินิกเป็นการดูแลสุขภาพช่องปากที่ถูกต้อง จนลืมไปว่าสามารถดูแลสุขภาพช่องปากได้ด้วยตนเอง ส่วนในกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุมีแนวโน้มการเป็นโรคปริทันต์อักเสบสูงขึ้นเพราะว่าอาจจะไม่ได้รับการดูแลสุขภาพช่องปากเท่าที่ควรมาตั้งแต่แรก

นอกจากนั้นจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าในระบบการให้บริการทันตสุขภาพประสบปัญหาต่าง ๆ ดังนี้ การไม่สามารถเข้าถึงบริการทันตสาธารณสุขได้ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชาญชัย ให้สงวน (2545) การศึกษาผลกระทบของโครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้าต่อแบบแผนการให้บริการทันตแพทย์ไทย พบว่า โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้ามีผลกระทบต่อระบบบริการทันตกรรมในหลายประเด็น ไม่เพียงแต่ทันตแพทย์ที่อยู่ในโครงการจะมีปริมาณผู้ป่วยเพิ่มขึ้น อย่างชัดเจน ทันตแพทย์เหล่านี้ยังมีแบบแผน การให้บริการทันตกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เน้นบริการรักษาเพิ่มขึ้นจากเดิม ประเภทบริการที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญคือ การถอนฟัน และการใส่ฟันปลอมชนิดถอดได้ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาในเชิงคุณภาพบริการอยู่ 2 ประเด็น ประการแรกคือ ปริมาณผู้ป่วยเพิ่มขึ้นสูงเกินกว่าอุปทานที่มีอยู่ในระบบบริการ อาจจะทำให้ผู้ป่วยอยู่ในบัญชีรอเรียกยาวนานขึ้น ประการที่สองคือ แบบแผนบริการที่เน้นหนักเรื่องการรักษาเป็นหลักมากกว่าป้องกัน ยังไม่ใช่แบบแผนบริการที่มีระดับคุณภาพที่พึงประสงค์ ดังนั้นมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ส่วนปัญหาการขาดแคลนบุคลากรซึ่งเป็นปัญหาสำคัญซึ่งสอดคล้องกับ เพ็ญแข ลากยั้ง และนิธิ ต่อเศวตพงศ์ (2545) ได้ศึกษาเรื่องงานสุขภาพช่องปากในโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าปีงบประมาณ 2545 พบว่า นอกจากทันตแพทย์โรงพยาบาลจะมีภาระงานบริการทั้งในและนอกโรงพยาบาลเพิ่มขึ้นซึ่งกระทบถึงงานเชิงรุกแล้ว ยังมีงานบริหารจัดการงานทันตสาธารณสุขระดับเครือข่ายการบริการเพิ่มขึ้นด้วยและเห็นพ้องกับผู้อำนวยการโรงพยาบาลว่า การจำกัดกำลังคนภาครัฐ ขัดแย้งกับหลักการของโครงการขยายงานให้ประชาชนเข้าถึงบริการและมี

งานเชิงรุกเพิ่มมากขึ้น ซึ่งควรจะต้องมีบุคลากรเพิ่มจึงจะเป็นไปตามนโยบาย ขณะที่เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขที่บรรจุลงสถานีนอามัยมักถูกผู้บังคับบัญชากำหนดให้ทำงานบริการและงานในภาพรวมของสถานีนอามัย มากกว่าการทำงานเชิงรุกด้านทันตสาธารณสุข ซึ่งเป็นเพราะงานถูกร่งรัดจากนโยบาย ในขณะที่งานทันตสาธารณสุขไม่เคยเป็นนโยบายหลัก นอกจากนี้ยังเห็นว่านโยบายการให้บริการทันตสุขภาพในศูนย์สุขภาพชุมชนเป็นการใช้ทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่าเมื่อเทียบกับที่โรงพยาบาล อีกทั้งยังมีโอกาสเกิดปัญหาในการให้บริการมากกว่า และปัญหาทักษะความสามารถด้านบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถอนฟันของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขที่ประจำในสถานีนอามัย ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งเกิดความไม่มั่นใจ จึงมารับบริการที่โรงพยาบาล ถึงแม้จะมีบริการที่สถานีนอามัยซึ่งใกล้บ้าน

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหของระบบบริการทันตสุขภาพ ได้แก่ แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคในช่องปาก และแนวทางการพัฒนาการทำงานเป็นทีม ซึ่งสอดคล้องกับเพ็ญแข ลากยั้ง และนิธิ ต่อเศวตพงศ์ (2545) ผลการศึกษาพบว่า ทันตแพทย์ส่วนใหญ่และผู้อำนวยการโรงพยาบาลเห็นพ้องต้องกันว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขควรมีบทบาทหลักในงานป้องกันและบริการพื้นฐานง่าย ๆ รวมถึงงานเชิงรุก ส่วนทันตแพทย์ควรปฏิบัติงานด้านรักษาพยาบาลทางทันตกรรมอยู่ในโรงพยาบาล เนื่องจากสถานการณ์กำลังคนที่มีอยู่จำกัด และแนวทางหนึ่งที่สำคัญคือการมุ่งเน้นการปรับปรุงมุ่งเน้นของบริการทันตสุขภาพเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ซึ่งการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายตามแนวทางนี้จะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขเป็นอย่างไร

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าในปัจจุบันนี้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขมีบทบาทดังนี้

1. บทบาทในคลินิกทันตสุขภาพ เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขมีหน้าที่ในการให้บริการในคลินิก ประกอบด้วย งานส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และ การรักษาพยาบาล ซึ่งจะเป็นการให้บริการทางทันตกรรมที่ไม่ยุ่งยาก ถ้ามีความซับซ้อนในการรักษาพยาบาลทางทันตกรรม เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขก็จะส่งตัวผู้ป่วยไปพบทันตแพทย์ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ตามที่กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดไว้ว่า บทบาทของทันตบุคลากรทั้งในโรงพยาบาลและศูนย์สาธารณสุขชุมชนมีหน้าที่ในการให้บริการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค แก่ประชาชนในเขตรับผิดชอบ รวมถึงทันตกรรมบำบัดและการฟื้นฟูด้านทันตกรรมแก่ประชาชน (กระทรวงสาธารณสุข, 2534)

2. บทบาทการปฏิบัติงานทันตสุขภาพในชุมชนของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข จากการศึกษาพบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชน คือเป็นหนึ่งในทีมสุขภาพในการเยี่ยมบ้านผู้ป่วยและชุมชน และสามารถเป็นที่ปรึกษาที่ดีในเรื่องการดูแลสุขภาพช่องปากร่วมกับผู้ให้บริการสุขภาพอื่น ๆ ได้ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของสุปรีตา อุดุลยานนท์ (2546) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ทันตบุคลากรจำเป็นต้องมีการปรับทั้งความคิดและเรียนรู้แนวทางการทำงานแบบองค์รวมเป็นทีมสุขภาพ และจำเป็นจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในยุทธศาสตร์ของการสร้างเสริมสุขภาพช่องปากร่วมกับสุขภาพทั่วไป ส่วนงานส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรคในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขได้แสดงบทบาทโดยมีการจัดอบรมเรื่องการดูแลสุขภาพช่องปากให้กับผู้บริหารของโรงเรียน รวมถึงครูผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้รับทราบปัญหาและวิธีการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรคทางทันตกรรมในโรงเรียนและในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3. บทบาทหน้าที่อื่น ๆ ในสถานบริการ จากการศึกษาพบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขไม่ว่าจะปฏิบัติงานโรงพยาบาลหรือในศูนย์สุขภาพชุมชนยังคงต้องรับผิดชอบงานอื่น ๆ ที่นอกเหนืองานทันตสุขภาพ ซึ่งน่าจะเกิดจากการขาดแคลนกำลังคนทางด้านสุขภาพ เช่น งานบริหาร ได้แก่ การบริหารจัดการเวชภัณฑ์ การเป็นคณะกรรมการตรวจรับวัสดุการแพทย์ของโรงพยาบาล งานบริการสุขภาพอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากงานทางทันตกรรม ได้แก่ การเข้าไปช่วยจัดยาเวลาไม่มีคนไข้มารักษา งานวิชาการ ได้แก่ คณะกรรมการนิเทศงานงานอนามัยโรงเรียนด้านทันตสุขภาพ ซึ่งงานอื่นที่ปฏิบัติอยู่ในสถานบริการเป็นงานนอกกรอบหน้าที่ของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข แต่เป็นการแบ่งเบาภาระงานของบุคลากรอื่นซึ่งทำงานตามคำสั่งของผู้บริหารระดับปฐมภูมิ ซึ่ง บรูม และเชลซันค ได้กล่าวถึงบทบาทไว้ว่า บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริง ซึ่งอยู่กับความเชื่อ ความคาดหวัง และการรับรู้ของแต่ละบุคคลตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่ง ๆ และยังรวมถึงบุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

จากการศึกษานี้พบว่าแม้ว่ารัฐบาลและกระทรวงสาธารณสุขจะมุ่งเน้นการปรับจุดเน้นของการบริการสุขภาพไปสู่การส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค แต่พบว่าบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในปัจจุบันยังคงทำงานที่มุ่งเน้นในด้านการรักษาพยาบาล ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบบริการทันตสุขภาพในการศึกษานี้ มีความคาดหวังว่าเจ้าพนักงานทันต

สาธารณสุขในการปฏิบัติงานทันตสุขภาพในระดับปฐมภูมิต้องมีบทบาทหน้าที่ของการทำงานด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเชิงรุกในชุมชน โดยควรจะแสดงบทบาทของผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงแบบมีส่วนร่วม (Change Agent) โดยให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เช่น การชักชวนเด็กนักเรียนเป็นอาสาสมัครทันตสาธารณสุขน้อยในโรงเรียน การจัดอบรมผู้บริหารการศึกษา ครูอนามัย ครูพี่เลี้ยงและผู้ปกครอง เพื่อให้รับทราบปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขทางด้านสุขภาพช่องปากร่วมกัน นอกจากนี้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขควรจะแสดงบทบาทด้านการศึกษา เช่น การเข้าไปให้ทันตศึกษาในโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และประชาชนทั่วไปในชุมชน

จากความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นไปตามบทบาทใหม่ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนามุ่งเน้นบทบาทในชุมชนมากกว่างานบริการรักษาในคลินิก เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายการปฏิรูประบบสุขภาพ ดังที่ ศศ.ดร.ชชวนทอง ธนกาญจน์ (2553) กล่าวถึง การทำงานชุมชนใน PCU. ที่ผ่านมามีการกำหนดจากตัวเราหรือจากการอบรมเจ้าหน้าที่ทำบทบาท "วิทยากรกระบวนการ" ซึ่งบางครั้งเจ้าหน้าที่จึงตีและกำหนดบทบาทตนเองเป็น "วิทยากร" ผู้รู้มากกว่า "วิทยากรกระบวนการ" หรือศัพท์ภาษาอังกฤษคือ "Facilitator" คือผู้กระตุ้นการเรียนรู้ โดยดึงศักยภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในที่นี้คือ ตัวแทนชุมชน หรือภาคีต่างๆ นำศักยภาพ ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ดังนั้นการเป็น "วิทยากรกระบวนการ" หรือ "Facilitator" อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอบทบาทที่สำคัญที่ต้องเป็นผู้ขับเคลื่อนชุมชน คือ ผู้เรียนรู้ (Learner) เปิดรับข้อมูลที่มาจากชุมชน, ผู้เชื่อมโยง (Connector) เชื่อมต่อข้อมูลประสบการณ์กับภูมิสังคม, ผู้สนับสนุน (Facilitator) นำภาพความคิดของทีมงาน ร่วมกับเครื่องมือ 7 ชิ้น มาใช้ในการทำงาน, ผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงแบบมีส่วนร่วม (Change agent) ใช้เทคนิคประชามติ (Consensus), ผู้เสริมพลัง (Empower) สร้างโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม, ผู้ปฏิบัติวิชาชีพสาธารณสุข (Public Health Professional) ใช้ความรู้ด้านสาธารณสุข ความคิดเห็นของชุมชนหรือภาคี สะท้อนกลับให้ชุมชนทราบ, ผู้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประเด็นนโยบายและสังคม (Advocator) นำข้อมูล/พลังที่มีในชุมชนมาวางแผนสื่อสาร ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในระดับนโยบาย แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบเพียงสองด้านคือ ผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงแบบมีส่วนร่วม และบทบาทด้านการศึกษา

ส่วนที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในพัฒนาปฏิบัติงานในระดับปฐมภูมิ

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าปัญหาอุปสรรคในการที่ไม่สามารถทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขหันมามุ่งเน้นการทำงานด้านส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรคซึ่งเป็นงานเชิงรุกในชุมชน คือ

1. การสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเอง

จากการศึกษาพบว่าเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานบริการจะต้องทำงานนอกเหนือบทบาทตามกรอบงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข เพราะต้องทำงานด้านอื่น ๆ ด้วย ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นในส่วนที่ 1 เช่น ได้รับมอบหมายงานจากผู้บังคับบัญชาให้ทำหน้าที่อื่น ได้แก่ การทำงานด้านบริหาร กรรมการตรวจรับวัสดุการแพทย์ การทำแผนปฏิบัติการและการกำหนดนโยบายร่วมกันกับฝ่ายเวชปฏิบัติ เป็นผลให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขเกิดความรู้สึกสับสนในบทบาทหน้าที่หลักของตนเอง ซึ่ง ฝะอบ นะมาตร (2526 หน้า 36) ได้ชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวในการปฏิบัติงานของการที่บุคลากรเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากความสับสนของบทบาท (Role Confusion) คือการที่ผู้สวมบทบาทจะมีความสามารถที่ดีพร้อม แต่สังคมกำหนดบทบาทของคนเหล่านั้นไว้ไม่ดี ทำให้ผู้สวมบทบาทตัดสินใจไม่ถูกว่าจะแสดงบทบาทใดมากน้อยเพียงใด

ความสับสนของบทบาททำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขไม่สามารถแสดงบทบาทของตนเองที่ถูกกำหนดจากกระทรวงสาธารณสุขและรวมถึงบทบาทที่ได้รับการมอบหมายเพิ่มเติมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งปรากฏการณ์นี้จะสอดคล้องกับสิ่งที่ฝะอบ นะมาตร (2526 หน้า 36) ได้เสนอเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากผู้สวมบทบาทสวมบทบาทได้ไม่ดี (Role Impairment) ซึ่งหมายถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับการแสดงบทบาทของบุคคลซึ่งแม้จะมีการกำหนดบทบาทไว้อย่างชัดเจนและแน่นอนก็ตาม แต่ถ้าผู้สวมบทบาทรู้สึกว่าเป็นการยากลำบากหรือไม่มีความสามารถที่จะทำตามบทบาทของตน หรือขาดความเคยชิน และไม่เข้าใจบทบาทของตนเองอย่างดีพอ ทำให้บุคคลนั้นจำต้องแสดงบทบาทที่ตนเองไม่ชำนาญซึ่งจะก่อให้เกิดการทำ ความเสียหายและอาจเป็นภัยร้ายแรงกระทบกระเทือนต่อคนอื่น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดการวางแผนและการเตรียมการที่ดี เมื่อพิจารณาการให้บริการของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในศูนย์สุขภาพชุมชนนั้นส่วนใหญ่ยังเป็นการให้บริการรักษาพยาบาลในคลินิกทันตกรรม ส่วนเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในคลินิกทันตกรรมของโรงพยาบาลแม้จะมีการออกไปให้บริการที่สถานีอนามัยตามที่ถูกมอบหมาย

บ้างแต่ก็ยังคงเป็นการปฏิบัติงานในลักษณะของการออกหน่วยเคลื่อนที่ ซึ่งก็ยังคงเป็นการมุ่งเน้นการให้บริการรักษาพยาบาลทางทันตกรรมค่อนข้างมากอยู่ดี การศึกษานี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บทบาทในการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขดังกล่าวขัดแย้งกับแนวคิดการปฏิรูประบบสุขภาพ ซึ่งส่งผลให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขรู้สึกขัดแย้งระหว่างแนวคิดกับการปฏิบัติ และเป็นที่น่าเชื่อได้ว่าปรากฏการณ์นี้ก็เกิดขึ้นกับบุคลากรด้านสุขภาพประเภทอื่นที่ปฏิบัติงานในระดับปฐมภูมิเช่นเดียวกัน

2. ขาดทักษะการบริการในสถานบริการ

จากการพบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ขาดทักษะการบริการในสถานบริการ เรื่อง บทบาทการเป็นผู้ให้บริการทันตสุขภาพ การให้บริการรักษาพยาบาลด้านทันตกรรมในคลินิก การให้บริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคด้านทันตกรรม การให้บริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคด้านทันตกรรมในสถานบริการ การให้บริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคด้านทันตกรรมในชุมชน เนื่องจาก การขาดกำลังคนทำให้ไม่สามารถไปอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆได้

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุณี วงศ์คงคาเทพ และบุญเชื้อ ยงวานิชชากร (2545) ในเรื่องการจัดบริการรักษาพยาบาลสุขภาพช่องปากในเครือข่ายบริการปฐมภูมิในโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า สาเหตุที่ทำให้บทบาทหน้าที่เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขไม่สามารถปฏิบัติงานบางอย่างได้ เมื่อเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขต้องปฏิบัติงานในสถานอื่นนอ้ายตามลำพัง บทบาทหน้าที่ด้านการรักษาทางทันตสุขภาพ ก็ถือว่ามีความจำเป็นที่เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขจะต้องมีความรู้ความชำนาญเป็นอย่างดี แต่งานบริการทันตสุขภาพเป็นงานที่ซับซ้อนซึ่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขบางคนก็ต้องแบกรับภาระแทนทันตแพทย์ จนไม่สามารถดำเนินการด้านส่งเสริมทันตสุขภาพได้ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นหน้าที่หลักของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข

3. ขาดทักษะการปฏิบัติงานด้านอื่น ๆ ในสถานบริการ

การศึกษาคั้งนี้พบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ในด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคได้เต็มที่ เนื่องจากจำเป็นจะต้องปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ในสถานบริการ ซึ่งนอกเหนือจากบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข พบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขไม่สามารถปฏิบัติงานดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดทักษะการปฏิบัติงาน เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขจบการศึกษาโดยการเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตร์ (ทันตสาธารณสุข) ซึ่งใช้เวลาเรียนเพียงสองปี และไม่ได้รับโอกาสในการศึกษาหรือพัฒนาทักษะ

ต่อเนื่องที่ตรงกับวิชาชีพ ไม่มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องเทคโนโลยีและเทคนิคใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทักษะการให้บริการทางทันตสุขภาพ ซึ่งสุปรีดา อุดยานนท์ และคณะ (2546) กล่าวถึงคุณลักษณะทันตบุคลากรไทยในอนาคต ไว้ 6 ด้านแต่สอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้เพียง 3 ด้าน คือ มีความรู้และทักษะทางทันตกรรม ประกอบด้วยการมีความรู้พื้นฐานทางทันตกรรมที่ดี มีทักษะด้านเทคนิคในการประกอบวิชาชีพทันตกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ ความรู้และทักษะในการส่งเสริมสุขภาพและเคลื่อนไหวดังคม ให้สอดคล้องกับการวิเคราะห์ทิศทาง การปฏิรูประบบสุขภาพที่เน้นการส่งเสริมสุขภาพมากขึ้นโดยเฉพาะการสร้างเสริมสุขภาพภายใต้กระบวนการทศวรรษใหม่อันได้แก่ ความรู้และทักษะในการสื่อสาร การชี้นำสังคม การมีทักษะชีวิต ทักษะในการทำงานร่วมกับคนอื่นและการมีสัมพันธภาพกับผู้ป่วย ควรมีความรู้พื้นฐานที่กว้าง เช่น คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ กฎหมายที่จำเป็น เศรษฐศาสตร์ การบริหารจัดการและความรู้รอบตัวทั่วไปที่จะทำให้เป็นผู้รอบมามีวิสัยทัศน์เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของโลก ความเป็นผู้นำและผู้ตาม มีความฉลาดทางอารมณ์และมนุษยสัมพันธ์ในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข นอกจากนี้ยังควรมีความสามารถในการแก้ปัญหาและการแก้ไขข้อขัดข้องหรือขัดแย้งต่าง ๆ ทั้งในชีวิตและการทำงาน สิ่งที่คุณครูคุณวุฒิให้นำหนักเป็นพิเศษคือความสามารถในการมีสัมพันธภาพกับผู้ป่วยเป็นสิ่งซึ่งควร จะเริ่มตั้งแต่การตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิผู้ป่วย มีความเข้าใจและทักษะของการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

4. ผู้บริหารระดับปฐมภูมิไม่เห็นความสำคัญงานส่งเสริมป้องกันทันตสุขภาพ

การศึกษานี้พบว่าปัญหาอันหนึ่งที่สำคัญในการที่จะทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขไม่สามารถดำเนินงานในการส่งเสริมสุขภาพด้านทันตกรรมให้เต็มที่ เนื่องจากผู้บริหารระดับจังหวัดได้ชี้ให้เห็นถึงอุปสรรคการพัฒนาบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการปฏิบัติงานที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรคมากกว่าการรักษาว่าเป็นสาเหตุจากการที่ผู้บริหารส่วนใหญ่มีมุมมองที่มุ่งเน้นการรักษาพยาบาลทางด้านทันตกรรมเท่านั้น ไม่ได้ให้การสนับสนุนด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค เนื่องจากไม่ได้ให้คุณค่าแก่งานดังกล่าว ทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานที่สถานีอนามัยได้สนับสนุนความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้น โดยชี้ให้เห็นถึงการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานแห่งหนึ่งว่ามุ่งเน้นการวัดผลงานและจ่ายค่าตอบแทนจากการให้บริการรักษาพยาบาลเช่นกัน ในเมื่อนโยบายเป็นเช่นนี้ อาจจะทำให้ หน.สอ. เข้าใจผิดกับการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข

5. การขาดขวัญกำลังใจของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขขาดขวัญกำลังใจ มีความรู้สึกต่ำต้อยในการดำเนินงานเนื่องจาก ความไม่ก้าวหน้าในสายวิชาชีพ ซึ่งจะสอดคล้องกับการศึกษาของสุปรีดา อุดุลยานนท์และคณะ (2545) โดยพบว่าความก้าวหน้าในวิชาชีพเป็นปัญหาสำคัญของทันตแพทย์และเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขเนื่องจากบุคลากรตำแหน่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข นั้นใช้วุฒิการศึกษาในระดับอนุปริญญา ลำดับขั้นสูงสุดในระบบราชการ คือระดับชำนาญาน ซึ่งเหมือนกับว่าไม่มีความก้าวหน้าในสายงาน ในขณะที่วิชาชีพอื่น ๆ มีความก้าวหน้าที่สูงกว่ารองรับ สิ่งเหล่านี้ทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขรู้สึกแตกต่างและต้อยต่ำมากขึ้น

6. การขาดแคลนบุคลากรทันตสุขภาพ

จากการศึกษาพบว่าปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางทันตสาธารณสุขเป็นอุปสรรคประการหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขไม่สามารถแสดงบทบาทด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคได้อย่างเต็มที่จากการซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวราภรณ์ จิระพงษา และคณะ (2547) กล่าวถึงผลกระทบต่อระบบบริการทันตสุขภาพจากการดำเนินนโยบายสุขภาพถ้วนหน้าในปี 2544 พบว่าประชาชนมีความต้องการในการรับบริการทางทันตกรรมที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ในแต่ละโรงพยาบาลจะมีผู้มารับบริการในคลินิกทันตกรรมเพิ่มมากขึ้น ขณะที่โรงพยาบาลชุมชนและศูนย์สุขภาพชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ ยังพบปัญหาการขาดแคลนและปัญหาการกระจายของบุคลากรทันตสาธารณสุข นั่นคือเมื่อพิจารณาสัดส่วนทันตแพทย์ 1 คนต่อประชากร จะพบว่าจังหวัดนครสวรรค์ มีสัดส่วนทันตแพทย์ต่อประชากร ในปี 2551 มีสัดส่วน 1 : 38,461 คน สัดส่วนเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข 1 คนต่อประชากร ในปี 2551 มีสัดส่วน 1 : 27,272 คน (กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย, 2552)

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์ในการพัฒนาบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการให้บริการทันตสุขภาพระดับปฐมภูมิ

ผู้เข้าร่วมการศึกษานี้ได้นำเสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการบริการบริการทันตสุขภาพระดับปฐมภูมิเพื่อให้มุ่งเน้นการทำงานด้านส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และป้องกันโรคในช่องปากได้มากยิ่งขึ้น ดังนี้

เพิ่มทักษะในการรักษาช่องปาก

จากการศึกษาพบว่า หากต้องการทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขแสดงบทบาทในการตอบสนองความต้องการด้านรักษาพยาบาลของผู้มารับบริการได้อย่างเต็มที่ยิ่งขึ้นเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ควรจะต้องได้รับการเพิ่มทักษะในการให้บริการรักษาทางทันตกรรม ตามความจำเป็นของผู้มารับบริการ เช่น การอุดฟัน ถอนฟัน และขูดหินปูน เพื่อตอบสนองต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ตามหลักการของการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า คือ การสร้างหลักประกันให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้ตามความจำเป็น เป็นบริการที่ได้มาตรฐานและประชาชนพึงพอใจ (ศูนย์ปฏิบัติการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า, 2545) และเพิ่มทักษะการแยกแยะ ปัญหาทางทันตกรรมที่ซับซ้อนเพื่อจะจะสามารถส่งผู้ป่วยกับทันตแพทย์ เพื่อการรับบริการรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพในระดับปฐมภูมิต่อไป

เพิ่มทักษะในการส่งเสริมป้องกันโรคทางทันตกรรม

นอกจากเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขจะต้องเพิ่มทักษะการบริการด้านการรักษาพยาบาลแล้ว การศึกษาที่เสนอแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการให้บริการที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรค โดยการเพิ่มทักษะในการทำงานส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรคทางทันตกรรม เช่น ทักษะการให้ทันตสุขศึกษาในแต่ละกลุ่มอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ สุปรีดา อุดุลยานนท์ (2546) ที่เสนอให้มีการสนับสนุนกล่าวว่า การพัฒนาทักษะในการการสร้างเสริมสุขภาพของทันตบุคลากร ซึ่งจะสอดคล้องกับการพัฒนาระบบบริการสุขภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ซึ่งมีแนวทางการให้บริการทันตสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งนโยบายนี้ส่งผลกระทบต่อบุคลากรด้านสาธารณสุขโดยจำเป็นต้องปรับตัวอย่างมากทั้งในด้านแนวคิด เช่น กระบวนทัศน์ด้านสุขภาพ และด้านแนวทางปฏิบัติ เช่น ทักษะด้านการสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก

เพิ่มทักษะในการปฏิบัติงานในชุมชน

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในปัจจุบันยังคงทำงานในสถานบริการมากกว่าในชุมชนอาจจะเนื่องมาจากขาดทักษะในการปฏิบัติงานในชุมชนทำให้ยังไม่สามารถเข้าถึงชุมชนได้ ซึ่ง ปิยะฉัตร พัทธานฉัตร (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับข้อเสนอในการพัฒนามาตรการส่งเสริมสุขภาพช่องปาก โดยเสนอให้มีการเพิ่มทักษะการปฏิบัติงานให้แก่เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขโดยให้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพช่อง

ปากที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน และได้มีข้อเสนอให้มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มผู้ผลิต และพัฒนาบุคลากรและควรจะมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนทางวิชาการทุกระดับ ให้สอดคล้องและเชื่อมต่องานสร้างเสริมสุขภาพ นอกจากนี้ เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขควรจะนำแนวคิดในการพัฒนาสุขภาพอย่างยั่งยืนมาใช้ ได้แก่ สร้างนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ โดยการสร้างนโยบายจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนได้แก่ ชุมชน ภาครัฐ และภาควิชาการ การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ เพื่อส่งเสริมให้มีสุขภาพดี และลดปัจจัย สิ่งแวดล้อมที่คุกคามต่อภาวะสุขภาพ การเพิ่มความสามารถของชุมชน ในการสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคที่ชุมชนสามารถจัดการได้เอง การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล เพื่อให้มีความรู้ ทักษะในการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และรักษาพยาบาลเบื้องต้นเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับระบบบริการทันตสาธารณสุข ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชน อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาระบบการคิดเพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมในการปฏิบัติงาน

จากการศึกษาพบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขมีแนวคิดแบบเก่าในการทำงานยังไม่มีแนวคิดใหม่ ๆ ที่จะมาพัฒนากระบวนการทำงาน ดังนั้นเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขควรจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีแนวคิดแบบนอกรอบจะสามารถนำเสนอกิจกรรมนวัตกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพ เช่น ควรจัดให้มีกิจกรรมการอบรมนักเรียนเพื่อให้นักเรียนมาเป็นเครือข่ายในการทำงานด้านทันตสุขภาพในฐานะอาสาสมัครทันตสาธารณสุขในโรงเรียน และจัดให้มีการประกวดนวัตกรรมขึ้นเพื่อเป็นการหาแนวความคิดใหม่ ๆ ในการทำงาน การแก้ไขปัญหาทันตสุขภาพที่สามารถใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นการสร้างแผนที่ยุทธศาสตร์ แล้วนำมาแก้ปัญหาในเชิงกลยุทธ์ ซึ่ง สุปรีดา อุดุลยานนท์ (2546) ได้นำเสนอว่า การสร้างภาคีเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน ทันตบุคลากรจะต้องสร้างความร่วมมือให้บุคลากรและกลุ่มประชาคม อื่น ๆ เข้ามาทำงาน จึงต้องมีความสามารถในการสร้างและทำงานร่วมกับภาคีและเครือข่าย เพื่อขยายแนวร่วมในการทำงานให้กว้างขวางออกไป

เพิ่มทักษะการทำงานเป็นทีมในการทำงานส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค ในช่องปาก

จากการศึกษาพบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขยังต้องเพิ่มทักษะการทำงานเป็นทีมในการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคในช่องปากเนื่องมาจากการขาดแคลนกำลังคนด้านทันตสุขภาพ

ทำให้ต้องมีการทำงานเป็นทีม ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของสุปรีดา อุดุลยานนท์และคณะ (2545) ที่พบว่าบทบาทหน้าที่ระหว่างทันตแพทย์และเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขมีขอบเขตการปฏิบัติงานที่ซ้อนทับกันสูงมาก มีลักษณะของการทำงานเป็นทีมต่ำ ดังนั้นเพื่อให้เกิดการดำเนินงานเป็นทีมได้อย่างเป็นรูปธรรมควรมีการกำหนดบทบาทหรือภารกิจของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขไว้อย่างชัดเจนซึ่งจะทำให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายต่อไป สุปรีดา อุดุลยานนท์ (2546) เสนอว่า ยุทธศาสตร์ของการสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก ร่วมกับสุขภาพทั่วไปบรรลุเป้าหมาย ทันตบุคลากร จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงการปรับทั้งความคิด และการเรียนรู้แนวทางการทำงานแบบองค์รวม และการทำงานเป็นทีมสุขภาพ

การเพิ่มทักษะการทำงานในหน้าที่อื่นๆในสถานบริการ

จากการศึกษาพบว่า เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขต้องรับผิดชอบงานที่นอกเหนือกรอบหน้าที่การทำงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจจะเป็นเนื่องจากการขาดบุคลากร เช่น การบริหารจัดการ เวชภัณฑ์ การจัดยา ซึ่งนอกเหนือจากภาระหน้าที่ของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ซึ่งบางครั้งอาจจะไม่มีความรู้มากพอในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ทางผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ถ้าไม่สามารถลดงานที่นอกเหนือจากกรอบหน้าที่ของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขลงได้ทางผู้บริหารควรจะต้องมีแนวทางในการเพิ่มทักษะในการทำงานด้านนั้นๆให้แก่เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่นั้นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาหลักสูตรเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข

การศึกษาครั้งนี้ พบว่า กลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการปฏิบัติงานในระดับปฐมภูมิ คือการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขโดยควรเพิ่มทักษะในการส่งเสริม ป้องกันโรคมากกว่าสอนให้บริการรักษาพยาบาลในคลินิก และให้สอดรับและเชื่อมต่อกับงานสร้างเสริมสุขภาพ เพิ่มเนื้อหาการทำงานร่วมกับชุมชนและการสร้างเสริมสุขภาพ ในหลักสูตรทันตแพทย์ศาสตร์ และประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตร์(ทันตสาธารณสุข)

การกำหนดกรอบหน้าที่ความรับผิดชอบ

ในการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขประสบปัญหาในการทำงานเพราะว่า ทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขส่วนใหญ่เกิดการสับสนในบทบาทของตนเองในการปฏิบัติงาน

ซึ่งบางครั้งจำเป็นต้องรับผิดชอบในการจะทำงานในส่วนของท่านตสสุขภาพแต่ก็มักจะถูกมอบหมายงานเร่งด่วน หรือคำสั่งจาก หน.สอ หรือหัวหน้างาน ให้ทำงานอื่น ๆ ที่เป็นงานนอกเหนือจากงานทันตกรรมแต่มีความสำคัญต่อหน่วยงานในภาพรวมก่อน เพราะฉะนั้น ควรจะมีการกำหนดขอบเขตในการทำงานที่ชัดเจนว่าเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขควรจะต้องดำเนินการอะไรบ้างอย่างชัดเจน เช่น งานส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และรักษาโรคในช่องปาก ในแต่ละงานมีกิจกรรมที่ต้องให้บริการในผู้รับบริการในแต่ละกลุ่ม และควรมีการจัดสัดส่วนเวลาและปริมาณงานในการทำงานด้านทันตสุขภาพ ต่อ งานด้านอื่น ๆ ให้ชัดเจน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

ระดับนโยบาย

1. ควรมีการวางแผนการบริหารจัดการเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การคัดเลือก การฝึกอบรม จนถึงการจัดสรรรักษา และให้ถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญอันหนึ่งของกระทรวงสาธารณสุข
2. กำหนดนโยบายที่เป็นรูปธรรม เกี่ยวกับงานด้านทันตสาธารณสุข มุ่งเน้นงานส่งเสริม ป้องกันโรค รวมถึงกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในการปฏิบัติงานในระดับปฐมภูมิ
3. ควรออกนโยบายในการผลิตเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขให้มีทักษะความรู้และเจตคติ เพื่อให้สอดคล้องกับภาระงาน ตามสภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่
4. กำหนดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในระดับอำเภอ รวมถึงการพัฒนาความก้าวหน้าของวิชาชีพเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข

ระดับปฏิบัติการ

1. ผู้บริหารระดับอำเภอควรจัดให้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการทำงานด้านบริการและวิชาการ ร่วมกันระหว่างเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในโรงพยาบาลและในสถานีอนามัย ร่วมกับทันตแพทย์
2. กำหนดบทบาทการทำงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขที่ชัดเจน ทั้งในระดับโรงพยาบาลและสถานีอนามัย รวมไปถึงการทำงานในชุมชน
3. พัฒนาทักษะการทำงานด้านส่งเสริม ป้องกันโรคในระดับบุคลากรและในชุมชน แก่เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข อย่างทั่วถึง